

Dr hab. Michał Bilewicz, Prof. UW

9.01.2020 r.

**Recenzja osiągnięć dr Michała Białka w postępowaniu habilitacyjnym prowadzonym
Instytucie Psychologii Polskiej Akademii Nauk**

Celem niniejszej recenzji jest ocena, czy osiągnięcia naukowe wnioskodawcy spełniają kryteria określone w art. 16 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym, a zatem czy osiągnięcia naukowe habilitanta uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora stanowią znaczny wkład autora w rozwój dyscypliny naukowej oraz czy wykazał się on istotną aktywnością naukową.

1. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Przedstawione do oceny osiągnięcie („Procesy poznawcze zaangażowane w sądy moralne”), obejmuje serię prac dotyczących dylematów moralnych koncentrującą się na kilku głównych tematach.

Pierwszym obszarem zainteresowań autora jest dwusystemowe podejście do dylematów moralnych, w którym zakłada się istnienie automatycznych i kontrolowanych procesów w rozumowaniach moralnych. Zwykle (choćby w pracach Jonathana Haidta czy Joshuy Greene’a) przyjmuje się, że rozumowania deontologiczne mają charakter automatyczny i niekontrolowalny, natomiast rozumowania utylitarystyczne mają charakter wolicjonalny, podlegają kontroli i są wolniejsze niż rozumowania deontologiczne. Standardowo tego typu badania prowadzi się z zastosowaniem sztucznych dylematów moralnych (np. słynny *trolley dilemma*).

Za najważniejsze prace w tym obszarze uważam artykuły empiryczne na łamach *Journal of Cognitive Psychology* oraz *Judgement and Decision Making*. W pierwszym z nich habilitant (wspólnie z Wimem De Neysem) przedstawił pomysłowy eksperyment, w którym kilka typowych dylematów moralnych przedstawiono badanym w sposób konfliktowy bądź niekonfliktowy. Badanie wykazało, że nawet u uczestników o orientacji deontologicznej dylematy konfliktowe były czytane dłużej, a pewność ich rozwiązywania mniejsza, niż w wypadku dylematów niekonfliktowych. Sugeruje to, że deontologia nie jest prostym intuicjonizmem moralnym (jak by sugerował Haidt), lecz faktycznie zawiera jakąś dozę utilitaryzmu (Białek i De Neys, 2016).

Za jeszcze ciekawszy uważam artykuł z *Judgment and Decision Making* (Białek i De Neys, 2017), w którym do dylematów moralnych dołączono manipulację obciążeniem zasobów poznawczych (poprzez zapamiętywanie trudnych bądź prostych macierzy). Tu również zaobserwowano dłuższy czas rozwiązywania zadań konfliktowych, niezależnie od obciążenia zasobów poznawczych. Na tej podstawie autorzy sformułowali nowy, hybrydowy model relacji między dwoma systemami, w którym to niezależnie od utilitarnych bądź deontologicznych intuicji w systemie drugim następuje deliberacyjny proces o charakterze utilitarnym. W artykule tym urzekł mnie nie tylko pomysłowy plan eksperymentalny (trzy eksperymenty) powiązany z przekonującym wywodem teoretycznym – ale też bardzo zaawansowany poziom analiz (również z wykorzystaniem metod bayesowskich).

Powyższy obszar badawczy zaowocował nie tylko dwoma solidnymi artykułami empirycznymi, lecz całym szeregiem prac teoretycznych: rozdziałem w książce wydanej przez *Psychology Press*, wartościową pracą teoretyczno-przeglądową w *Czasopiśmie Psychologicznych* i liście do redakcji w *Cognitive Processing*.

Kolejny obszar zainteresowań habilitanta z zakresu dylematów moralnych dotyczy efektu języka obcego w rozumowaniach moralnych. W obszarze tym znajduje się szereg

znakomitych prac, które habilitant opublikował na łamach *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, a ostatnio w *Journal of Experimental Social Psychology* (ostatnia z tych prac ukazała się już po wszczęciu procedury habilitacyjnej, więc nie może być chyba przedmiotem oceny – stanowi jednak ważne dopełnienie tego obszaru badań).

Badania, które prowadziłem we współpracy z lingwistami (Gawinkowska, Paradowski i Bilewicz, 2013) wskazywały, że w języku obcym ludzie w większym stopniu gotowi są do naruszania standardów moralnych – posługując się bardziej dosadnymi i wulgarnymi określeniami. Badania habilitanta stanowią ciekawe rozwinięcie tych odkryć w obszarze rozumowań moralnych. Zauważa on bowiem, że w języku angielskim Polacy kierują się w mniejszym stopniu zarówno utylitarnymi, jak i deontologicznymi motywami w decyzjach moralnych (zastosowano tu metodologię spójnych i niespójnych dylematów Conwaya i Gawronskiego, która pozwala wyróżnić deontologiczny i utylitarny charakter podejmowanej decyzji). W późniejszych badaniach na ten temat (prowadzonych wspólnie z Gawronskim), habilitant wykazał, że efektu tego nie daje się sprowadzić do ogólnie mniejszej skłonności do podejmowania działań w języku obcym. Zależność tą wykazano za pomocą dylematów uwzględniających proskryptywne i preskryptywne normy, co umożliwiło oddzielenie samych dylematów od tendencji do działania bądź pasywności (Białek i Gawronski, 2019). Do tej samej linii badań zaliczyć można polemikę z pracą sugerującą, że wraz z akulturacją efekt efekt języka obcego w decyzjach moralnych zanika. Wspólnie z Jonathanem Fugelsangiem habilitant przeprowadził reanalizę danych oraz wykazał słabości metodologiczne oryginalnej pracy (Cavar & Tytus, 2018), która to krytyka stała się podstawą kolejnej publikacji w *Journal of Multilingual and Multicultural Development*.

Najciekawszą chyba z punktu widzenia psychologii stosunków międzygrupowych linią badań habilitanta są analizy dylematów związanych z poświęcaniem życia ludzkiego w

kontekście etniczności. W badaniach ogłoszonych na łamach *Judgement and Decision Making* (Białek, Fugelsang i Friedman, 2018) wykazano, że badani są mniej gotowi do poświęcania życia człowieka by ratować życie innych ludzi wtedy, gdy poświęcany i ratowani należą do odrębnych grup narodowych. Inne wymiary kategoryzacji niż narodowa nie mają takich efektów na podejmowanie decyzji o poświęcaniu życia ludzkiego. Jest to niezwykle ciekawe odkrycie i odnoszę wrażenie, że habilitant tylko w małym stopniu dokonał jego teoretycznej interpretacji. W jednym miejscu artykułu wspomina on o tym, że myśląc o kategoriach narodowych ludzie mogą posługiwać się myśleniem esencjalistycznym. W rzeczywistości najciekawszym chyba aspektem tego badania jest wykazanie specyfiki kategorii narodowej – tego, że badani gotowi są poświęcać życie ludzi za życie innych należących do tej samej grupy. Sugeruje to istnienie subiektywnej wymienności ludzi należących do kategorii – co może być z jednej strony wynikiem akcentuacji (choć fakt, że dzieje się tak tylko z kategorią narodową sugeruje, że nie da się tego sprowadzić do akcentuacji), a z drugiej strony do esencjalizmu biologicznego. Poświęcenie jednego człowieka by uratować innych łatwiej zaakceptować wtedy, gdy nadrzędnym celem jest przetrwanie większej liczby osobników powiązanych genetycznie. Odmowa takiego działania w wypadku dwóch różnych grup narodowych, sugeruje, jak silny jest esencjalizm biologiczny w myśleniu o kategoriach narodowych. Ciekawe byłoby bardziej bezpośrednio przetestowanie tego wyjaśnienia.

Podsumowując moją ocenę głównego osiągnięcia naukowego habilitanta, uważam wszystkie omówione tu linie badań za bardzo wartościowe. Habilitant wykazał się umiejętnością planowania badań eksperymentalnych weryfikujących złożone modele teoretyczne, a jednocześnie bardzo wysokimi umiejętnościami analiz statystycznych (w wielu artykułach stosował analizy bayesowskie, w badaniach – zgodnie z najlepszymi standardami - wielkości prób determinowane były analizami mocy, itp.). Warto też podkreślić, że

osiągnięcie powstało we współpracy z wybitnymi naukowcami z całego świata, którzy wyznaczają główne kierunki badań w tym obszarze (m.in. Paul Conway, Wim de Neys czy ostatnio Bertram Gawronski). Rozległość współpracy międzynarodowej – w której jednak habilitant zawsze miał wiodącą rolę (jako pierwszy autor większości tekstów) – świadczy o dojrzałości naukowej i umiejscowieniu naukowca w głównym nurcie badań z zakresu dylematów moralnych. Wyniki badań nad efektem języka obcego, nad efektem kategorii narodowych w dylematach moralnych, podobnie jak autorski hybrydowy model teorii dwusystemowej uważam za znaczący wkład w rozwój naukowej psychologii. Warto też podkreślić, że prace habilitanta ukazywały się w najważniejszych pismach z zakresu psychologii poznawczej, społecznej i psychologii podejmowania decyzji – stąd można spodziewać się ich rosnącego wpływu na dyscyplinę.

2. Ocena dorobku towarzyszącego i aktywności naukowej

Dorobek towarzyszący i aktywność naukową habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora oceniam również zdecydowanie pozytywnie. W tej części autoreferatu habilitant zaprezentował badania bardzo zróżnicowane tematycznie i prowadzone we współpracy z dużym gronem współautorów z Polski i zagranicy. Świadczy to o bardzo rozległych zainteresowaniach habilitanta, rozciągających się od psychologii różnic indywidualnych (badania dotyczące testu myślenia refleksyjnego CRT), poprzez metodologię badań psychologicznych, aż po badania dotyczące podejmowania ryzyka czy wpływu społecznego (technika uwikładania w dialog).

W ocenie dorobku towarzyszącego chciałbym szczególnie podkreślić wartość starań habilitanta na rzecz poprawy standardów metodologicznych w psychologii. Habilitant jest jedną z osób szczególnie zaangażowanych w problem niereplikowalności badań psychologicznych. Dr Michał Białek uczestniczył w dwóch dużych międzynarodowych

projektach replikacyjnych (Many Labs 5 i Pipeline Project), a temat replikacyjności i standardów badań podejmował w licznych swoich publikacjach (m.in. ciekawy komentarz na łamach *Behavioral and Brain Sciences* czy praca popularyzująca czynnik bayesowski w analizach).

Z punktu widzenia wkładu do psychologii, jako dyscypliny, za najważniejszy element dorobku towarzyszącego należy chyba uznać dwie prace dotyczące testu myślenia refleksyjnego (CRT). Test ten, mający na celu mierzenie skłonności do myślenia analitycznego, stosowany jest często w badaniach realizowanych w nurcie dwusystemowym, a także w badaniach inteligencji. Habilitant wykazał, że test myślenia refleksyjnego przewiduje skłonność do dyskontowania (odraczania wypłat w czasie) i zmniejsza podatność na punkt odniesienia (Białek i Sawicki, 2018). W artykule opublikowanym na łamach *Journal of Individual Differences* autorzy wykazali w dwóch badaniach, że efektów CRT na dyskontowanie nie da się sprowadzić wyłącznie do lepszych umiejętności numerycznych osób o wysokiej zdolności do myślenia refleksyjnego. W kolejnym artykule dotyczącym testu CRT Białek wspólnie z Gordonem Pennycookiem reanalizując wyniki wielu swoich wcześniejszych badań zauważyli, że predykcyjna wartość testu CRT nie spada wraz z wielokrotnym jego wypełnianiem. Odkrycie to wydało mi się szczególnie zaskakujące – bo wydawać się może, że po przeprowadzeniu tego testu badany powinien próbować dojść do poprawnej odpowiedzi, a to z kolei powinno gwarantować poprawność odpowiedzi w przyszłości. Tak się jednak nie dzieje, a test CRT wypełniany ponownie posiada niemal identyczne związki z szeregiem zmiennych (inteligencja, przekonania religijne, konserwatyzm, opieranie się na intuicji, dyskontowanie, posługiwanie się heurystykami, itp.).

W ocenie ogólnej aktywności naukowej habilitanta trzeba podkreślić zarówno bardzo dobre wskaźniki ilościowe jego dorobku, jak i jakościowe. Choć w autoreferacie podano H-indeks 7 i 148 cytowań (w google scholar), to już w momencie pisania tej recenzji H-indeks

wynosił 8, a liczba cytowań 241. Wynika to zapewne z faktu, że większość najważniejszych jego publikacji ukazała się w ciągu ostatnich kilku lat i ich cytowania dynamicznie wzrastają. Jest jednym z nielicznych polskich naukowców publikujących jednocześnie w najlepszych międzynarodowych pismach z zakresu psychologii poznawczej (*Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*), psychologii podejmowania decyzji (*Judgement and Decision Making*) i psychologii społecznej (*Journal of Experimental Social Psychology*). Wszystko to każe sądzić, że choć wskaźniki jego cytowalności mogą nie wyglądać na bardzo wysokie – to w najbliższych latach będą one dynamicznie wzrastać (najwyżej cytowana jego praca jest z roku 2018). Do tego dochodzi bardzo bogate doświadczenie w realizacji grantów badawczych – habilitant był kierownikiem grantu NCN Sonata, NCN Miniatura, opiekunem grantu NCN Preludium oraz wykonawcą kilku innych projektów NCN. Występował na licznych międzynarodowych konferencjach i był wielokrotnie zapraszany do recenzowania w czasopismach z listy JCR (w tym tak znakomitych, jak *Cognition* i *Journal of Experimental Social Psychology*). Świadczy to o jego dużej rozpoznawalności w świecie naukowym.

Wszystko to powoduje, że moja ocena dorobku towarzyszącego Michała Białka, jak również jego aktywności naukowej, jest jednoznacznie pozytywna.

3. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej.

Dr Michał Białek prowadził bardzo zróżnicowane zajęcia dydaktyczne na uczeniach niepublicznych (Akademia Leona Koźmińskiego, SWPS), jak i publicznych (Uniwersytet Warszawski), zarówno po polsku, jak i po angielsku. Opiekował się pracami magisterskimi i licencjackimi w Polsce i w Kanadzie. Jego doświadczenie dydaktyczne jest więc wystarczające by ubiegać się o stopień doktora habilitowanego. Stosunkowo skromny jest zaś

jego dorobek popularyzatorski – w wykazie dorobku nie znalazło się wiele informacji na temat jego działań z zakresu popularyzacji nauki (poza dwoma wywiadami), brak było informacji o wykładach otwartych i udziale w wydarzeniach popularyzujących naukową psychologię. Jest to o tyle zaskakujące, że tematyka jego badań z pewnością mogłaby zainteresować nie-naukowców.

Zdecydowanie pozytywnie oceniam zaś jego współpracę międzynarodową. Habilitant odbył długi staż podoktorski na Uniwersytecie Waterloo w *Reasoning and Decision Making Lab*. Współpracował z prawdziwymi gwiazdami światowej psychologii (Bertram Gawronski, Wim de Neys, Paul Conway), wieloma uznanymi badaczami młodego pokolenia, a nawet z dwoma laureatami nagrody Ignobla (Jonathan Fugelsang i Gordon Pennycook)! Wielokrotnie uczestniczył w dyskusjach i polemikach na łamach czołowych czasopism naukowych (m.in. *Behavioral and Brain Sciences; Psychological Science*), był zapraszany do recenzowania w najlepszych czasopismach z zakresu psychologii społecznej i poznawczej. Występował na wielu znakomitych konferencjach międzynarodowych i zaangażowany jest w działania międzynarodowych towarzystw naukowych.

Podsumowując dorobek dydaktyczny, popularyzatorski, jak i doświadczenia współpracy międzynarodowej habilitanta, łącznie zasługują one na pozytywną ocenę. Za szczególnie wyróżniające należy uznać dokonania dr Michała Białka we współpracy międzynarodowej.

* * *

Podsumowując moją ocenę osiągnięcia habilitacyjnego dokonaną na podstawie kryteriów zawartych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jak również ocenę analizy dorobku towarzyszącego oraz pozostałej działalności naukowej, dydaktycznej i

współpracy międzynarodowej, uważam osiągnięcia naukowe habilitanta oraz wyniki jego współpracy międzynarodowej za znakomite i wyróżniające się na tle polskiej psychologii, a jako wystarczające do uzyskania stopnia doktora habilitowanego oceniam jego osiągnięcia dydaktyczne i popularyzatorskie. W mojej ocenie osiągnięcia naukowe habilitanta uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej, a ich autor wykazał się bardzo dużą aktywnością naukową w okresie poddanym ocenie. Dlatego też stwierdzam, że przedstawiony do recenzji dorobek naukowy spełnia wymogi ustawowe stawiane habilitantom oraz wnioskuję o dopuszczenie dr Michała Białka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego

Warszawa, 9.01.2020

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "M. Białek". The signature is written in a cursive, somewhat stylized script.